

TOTEM

Tidsskrift ved Religionsvidenskab,
Institut for Kultur og Samfund, Aarhus Universitet
Nummer 41, forår 2018
© Tidsskriftet og forfatterne, 2018

Originalsprog: Hebraisk

Hebraisk Originalsprogsopgave: salme 119

Af stud. mag.
Rie Valbak Jensen

Indhold

1. Indledning	3
2. Oversættelse af salme 119,1-16	3
2.1 Tekstkritiske kommentarer	3
3. Tekstens genre og form	4
4. Træningsprogram i at have Jahve i hjertet	5
4.1 Om at gå i Jahves belæring	5
4.2 Om pietisme og forsagelse	7
5. Troen på folket og truslen fra omverden	9
5.1 Om deuteronomisme	9
5.2 Om visdom	10
6. Lidenskab og reform	10
6.1 Om enklavisme og zelotisme	10
6.2 Om aksial religion	12
7. Konklusion	14
8. Litteraturliste	15

1. Indledning

Salme 119 er en salme om en ung mand. Han gør, hvad han kan for at gå på Jahves vej med et oprigtigt hjerte. Han er from, men han bagtales og hånes af dem omkring ham. Han er en del af en konflikt, et opgør med mange forskellige måder at dyrke Jahve på. I denne opgave beskæftiger jeg mig med, hvad det vil sige at gå på Jahves vej, og jeg kommer med nogle bud på, hvilken type religiøsitet der kommer til udtryk i salmen, og hvilke typer den bryder med. Jeg opstiller desuden en hypotese om en historisk sammenhæng, og sætter endeligt salmen ind i en religionshistorisk kontekst.

2. Oversættelse af salme 119,1-16

- 1) Lykkelig den, hvis vej er fuldkommen – og som er gående i Jahves belæring.
- 2) Lykkelig den, der overholder hans retsregler – og søger ham af hele sit hjerte.
- 3) Desuden gør han ikke uret – men går på hans veje.
- 4) Du har befalet dine forordninger – for at de skal overholdes nøje.
- 5) Gid min vej må være sikker – for at overholde dine love.
- 6) Da bliver jeg ikke til skamme, når jeg kigger – på alle dine befalinger.
- 7) Jeg priser dig af et oprigtigt hjerte – fordi jeg lærte dine retfærdige bud.
- 8) Jeg overholder dine love – svigt mig virkelig ikke.

- 9) Hvordan holder en ung mand sin sti ren – ved^a at overholde dine ord.
- 10) Af hele mit hjerte søger jeg dig – led mig ikke væk fra dine befalinger.
- 11) I mit hjerte gemmer jeg dit ord – så at jeg ikke synder mod dig.
- 12) Velsignet er du Jahve – lær mig dine love.
- 13) Med mine læber reciterer jeg – alle budende fra din mund.
- 14) Jeg glæder mig over dine retsreglers vej – mere end^a over al rigdom.
- 15) Jeg mediterer over dine forordninger – og holder dine veje for øje.
- 16) Jeg glæder mig over dine love – og glemmer ikke dine ord.

2.1 Tekstkritiske kommentarer

9^a Septuaginta har en anden præposition, der på hebraisk svarer til *b^e*, hvilket ændrer betydningen fra “for at overholde” til “ved at overholde”, hvilket passer med at andet halvvers svarer på det første, en syntetisk parallelisme.

14^a Det tekstkritiske apparat oplyser, at Peshitta, den syriske oversættelse, har hvad der på hebraisk er *me`al* i stedet for *k^e`al*, hvilket ændrer betydningen fra “ligesom over al rigdom” til “mere end over al rigdom”. Jeg vælger at følge Peshitta, da denne oversættelse opstiller en kontrast mellem Jahves vej og rigdom, der passer ind i salmens tema.

3. Tekstens genre og form

Salme 119 er en del af Salmernes Bog. I den hebraiske bibel er Salmernes Bog det første af skrifterne (*k^etubîm*). Det er vanskeligt at afgøre, hvornår teksten er skrevet, man mener, at salmerne er fra forskellige tidspunkter i det 1. Årtusinde f.Kr. fra kongetiden og frem til persisk tid (Studiebiblen¹ 2015, 647). Senere i opgaven vil jeg, på baggrund af min analyse af salmen, komme med nogle overvejelser om hvorfor salmen sandsynligvis er en af de yngre salmer.

Salme 119 er med sine 176 vers den længste salme i Salmernes Bog. Salmen er poesi og har den karakteristiske opbygning, at hvert vers er delt i to halvvers; dette har jeg i oversættelsen vist med en tankestreg. Poesien benytter sig af forskellige virkemidler. Blandt andet følger salmen flere gange ledendes parallelisme, hvor de to halvvers spejler hinanden. Når der i vers 15 står: “Jeg mediterer over dine forordninger – og holder dine veje for øje”, så er det to sider af samme sag, parallelismen er her synonym. Desuden er der syntetiske parallelismer, hvor andet halvvers udfolder det første, for eksempel vers 9 eller vers 11.

Ledendes parallelisme er et indholdsmæssigt virkemiddel, noget man hører. Der er også skriftlige virkemidler. Denne salme er akrostisk bygget op, det vil sige, at den er delt ind i 22 dele af 8 vers, en del for hvert bogstav i alfabetet, hver linje i første del begynder med *alæf*, hver linje i næste del med *beth* osv. Dette er skriftpoesi, der signalerer, at teksten kommer fra et skrivermiljø.

Desuden benytter salmen sig i høj grad af synonymer og gentagelser. Synonymerne skaber både lydlig og skriftlig variation, og gentagelserne understreger formen.

¹ Skrevet af Bodil Ejrnæs

Salmerne kan inddeles i undergenrer. Salme 119 beskrives gerne som en visdomssalme og som underkategori torahsalme (GBL² 2011, 669). Jeg vil dog senere i opgaven argumentere for, at det ikke er passende at sammenligne denne salme med visdomslitteraturen³. Man kunne derimod forslå en ny titel; fromhedssalme eller zelotismesalme.

4. Træningsprogram i at have Jahve i hjertet

4.1 Om at gå i Jahves belæring

Salmen begynder med at prise den lykkelige, hvis vej er fuldkommen. Brugen af ordet vej (*dæræk*), skal forstås som livsførsel. Ved at leve som Jahve ønsker, kan man være gående i Jahves *tôrāh*, som jeg oversætter med belæring. Denne oversættelse begrundes i Prov. 1,8, hvor ordet bruges om en moders belæring og ikke om en lov, der ligner statens love. Jahves belæring minder om en moder, der irettesætter, fordi hun ønsker barnet det bedste.

I næste vers prises man lykkelig, hvis man overholder Jahves retsregler (*edût*). I løbet af vers 1-8 nævnes flere synonymer for dette: forordninger (*piqqûd*), love (*hoq*), befalinger (*mišwāh*) og bud (*mišpāt*). I vers 9-16 bruges alle ordene igen.

Man skal søge Jahve af hele sit hjerte. Der er tale om en aktivitet, en søgen, det er altså ikke noget givent, at man lever efter Jahves belæring. Ordet hjerte (*lebāb*) er centret for både tanke, hukommelse og følelse i den gammeltestamentelige kontekst. Derfor bør det ikke kun forstås som en følelsesmæssig søgen, men også en intellektuel søgen. Derfor bedes også “lær mig” i vers 12.

Hjertet er et tilbagevendende tema, hjertet skal være oprigtigt. Man skal mene det alvorligt og være dedikeret. Går man ikke på den rette vej, bliver man, ifølge vers 6, til skamme.

I vers 5 skifter salmen fra en generel beskrivelse af, hvordan man bør være til at handle om et individ, der forsøger at leve efter Jahves befalinger.

² Skrevet af Else Kragelund Holt

³ Proverbia, Jobs Bog og Prædikernes Bog

Individet i salmen har det oprigtige hjerte og overholder lovene. Alligevel hersker der en usikkerhed, han siger "Gid min vej må være sikker" og beder om ikke at blive svigtet. Det giver et indtryk af, at det er en svær aktivitet, der foretages. Han ved helt sikkert, hvad det rigtige er, men er ikke sikker på at kunne overholde det. På samme måde når han i vers 10 og 12 beder: "led mig ikke væk" og "lær mig...". Der appelleres til Jahve, fordi det er en svær opgave, der må øves.

En ung mand (*na`ar*) omtales i vers 9. Det virker rimeligt at antage, at dette er jeg'et. Han spørger retorisk, hvordan en ung mand som ham holder sin sti ren, sti (*'orah*) er her et synonym for vej (*dæræk*).

Stien holdes ren ved at overholde Jahves ord (*dābār*). Dette ord kan tænkes i sammenhæng med de ovenstående synonymer for love og forordninger, og også Jahves belæring passer ind i denne gruppe.

Spørgsmålet er nu, hvad dette er for love. Jeg vil mene, at hvis der var tale om for eksempel forskrifter for ofre eller social retfærdighed, så ville der i den lange salme have været plads til at skrive dette mere eksplicit. Men det er ikke tilfældet. Der er derimod tale om et brud med normen.

Den unge mand søger aktivt Jahve, og i vers 11 står der, at han gemmer Jahves ord i sit hjerte. På denne måde sikrer han, at han ikke synder. Synden forstås som at glemme Jahves ord og gå af en anden vej. Hjertet fungerer her som centret for hukommelsen.

I vers 13 står der, at den unge mand reciterer (*sapār*) Jahves bud med sine læber. I forlængelse heraf står der i vers 15, at han mediterer (*śijah*) over Jahves forordninger. Det virker nærliggende at antage, at dette er en person, der kan læse, og at det der reciteres er noget nedskrevet, der er blevet memoreret. Dette leder tilbage til vers 1, hvor det derfor er sandsynligt, at der menes en konkret bogrulle, når der tales om Jahves belæring (*tôrāh*).

Mod slutningen opstilles en kontrast mellem Jahves retsregler og alverdens rigdom. Den unge mand vælger Jahves vej, da den bringer ham mere glæde end rigdommen. Heraf kan udledes, at Jahves vej ikke er det samme som en vej, der fører til rigdom.

4.2 Om pietisme og forsagelse

Salme 119,1-16 hylder en individuel fromhed. Der er fokus på jeg'et, den unge mand, der går på Jahves vej med et oprigtigt hjerte. Den type religiøsitet der afspejles, minder om det, der inden for den protestantiske kristendom kaldes pietisme. For at vise at begrebet pietisme kan bruges om salme 119, vil jeg benytte *Kristi Efterfølgelse* af Thomas à Kempis. Teksten er oprindeligt skrevet til novicer i et katolsk kloster i 1400 tallet, men er blevet brugt inden for protestantisk lægmandsfromhed. Kempis skriver blandt andet:

Der gives ingen sand Frihed og ingen sand Glæde uden i Guds frygt med en god Samvittighed. Lykkelig den, som kan afvise alle Adspredelsens Hindringer og samle sit Sind og bøje sit Hjærte til Anger! Lykkelig den, som kan forsage alt hvad der kan besmitte eller betynde Samvittigheden. (Kempis 1914, 27)

Først nævner Kempis den sande glæde, en glæde som den unge mand i salme 119 finder i Jahves retsregler og love. Guds frygten, der omtales i citatet, kan sammenlignes med den appelleren og usikkerhed, der præsenteres i salmen. En bevidsthed om at være afhængig af Jahve og være under hans vilje. Adspredelsen og det besmittende fra verden afviser den unge mand, når han vælger rigdommen fra. Han lader ikke noget tynde sin samvittighed og gøre ham til skamme, men bliver på Jahves vej. Kempis har fokus på hjertet, der også her er et vigtigt element i søgen efter Gud. Den unge mand mener, at han har et oprigtigt hjerte, men der er stadig en bevidsthed om, at han ville kunne komme til at synde, hvis han ikke holder fokus på Jahve.

Kempis taler længere nede på side 27 omkring det at vandre, samme metafor som i salmen.

Denne vandren og søgen er en aktivitet rettet mod et mål. Det er svært, og det er vigtigt, at man øver og koncentrerer sig.

Jeg vender her tilbage til vers 11 i salme 119. Her står der, at hvis man gemmer Jahves ord i hjertet, synder man ikke i mod ham. Dette har en parallel i Jeremias' Bog. Her fortælles om den nye pagt: "Jeg lægger min lov i deres indre og skriver den i deres hjerte." (Jer 31,33b) og "For alle kender mig, fra den mindste til den største, siger Herren. Jeg tilgiver deres skyld og husker ikke længere på deres synd." (Jer 31,34b). Her fremgår det, at en dag vil Jahves tôrah være i israelitternes hjerte, således at det

ikke kan lade sig gøre at synde og bryde pagten, sådan som de brød den gamle pagt. En anden måde at skrive dette på findes i Deut 30,6, hvor det beskrives som at få et omskåret hjerte.

En anden parallel til hjertet og hukommelsen er Deut 6. Her er der fokus på vigtigheden af ikke at glemme Jahve. Dette ses især i vers 4-9. Det nævnes at man skal elske herren af hele sit hjerte, og at man skal fremsige ordene igen og igen; “og du skal skrive dem på dørstolperne i dit hjem og i dine porte.” (Deut 6,9). På denne måde skabes en resonans. Man foregriber sin egen svaghed ved konstant at minde sig selv om Jahves ord. I salme 119 fungerer recitationen og meditationen på denne måde.

Kempis priser lykkelig ligesom salme 119. Dette antyder, at denne pietisme har fundet inspiration i salmerne. Selvom vi ikke kan vide i hvor høj grad, netop salme 119 har præget Kempis, kan vi se, at han meget vel kunne have brugt denne salme som belæg for nogle af sine pointer.

Salme 119 kan ligeledes have været brugt som inspiration til munkevæsenet. Den kan legitimere en forsagende livsstil. I munkevæsenet samler individer sig i en permanent forsagelse, hvor de siger nej til den sociale verden, rigdom og komfort.

Allerede i vers 1-16 ses forsagelsen af rigdom, og der udøves recitation og meditation. Også resten af salmen har eksempler på en livsstil, der adskiller sig fra den normale hverdag. Et eksempel er vers 148: ”Mine øjne er vågne i nattetimerne, og jeg grunder over dit ord.” Vers 62 og vers 164 er andre eksempler. Der er ikke tale om en, der har familie og normalt arbejde, når denne livstil er mulig.

Desuden er det interessant, at munkene i de katolske klostre skulle bruge deres tid på at lovsynge. De skulle synge salmer (tehillîm). På denne måde understreges kontinuiteten med GT.

I salme 119, vers 54 står der: “Dine lovbud er blevet mine sange i det hus, hvor jeg bor som fremmed.” Og som sange kan de trøste, da det er hårdt at være i denne verden, dette fremgår løbende i salmen, verden er fuld af nød (vers 143), og den unge mand er en fremmed på jorden (vers 19). Ordet fremmed (ger) passer ind i den monastiske og forsagende tankegang.

5. Troen på folket og truslen fra omverden

5.1 Om deuteronomisme

Man kunne på baggrund af de mange synonymmer for lov, det store fokus på hjerte og hukommelse, fristes til at tro, at der i salme 119 er tale om standard deuteronomisme. Men her bliver det vigtigt, hvem det er, der omtales.

Deuteronomismen har fokus på israelitter overfor fremmede. Det er en national teologi. Israel er Guds udvalgte folk, det var ham, der førte dem ud af Egypten. Her indgik de en pagt (*b^erît*) med Jahve, der skal overholdes.

Når der i Deut 6 kan drages en parallel til salme 119, er der alligevel en afgørende forskel. I Deut 6 handler påmindelserne om at bevare sin status som israelit. I salme 119 handler det om at bevare sin status som from.

Salme 119 taler ikke om Israel og om israelitterne som noget særligt. Havde det været deuteronomistisk, havde der været plads til dette. Der er derimod tale om en intern israelitisk konflikt. Jeg'et i teksten er én from over for mange gudløse. For at belyse den interne konflikt vil jeg citere vers 22-23: "Tag hån og foragt bort fra mig, for jeg overholder dine formaninger. Selv når stormænd sidder og taler om mig, grunder din tjener over dine love." Og i vers 53: "Jeg er grebet af en glødende vrede over de ugudelige, der svigter din lov." Spotterne er nogle, der er tæt på, det er ikke fremmede i et andet land. Israelitterne burde være Jahve-dyrkere, men gør det, ifølge jeg'et, ikke rigtigt.

Et andet eksempel på en ikke deuteronomistisk pietisme er salme 1, der indeholder et klart skel mellem den retfærdige og de gudløse. Her nævnes de gudløse (*rāšā'*) som syndere og spottere over for den ene retfærdige mand.

Vender vi et kort øjeblik tilbage til Jer 31,33, handler dette om en ny pagt (*b^erît*), denne tanke stemmer som nævnt overens med Salme 119. Forskellen er blot, at der hos Jeremias stadig er et håb om et forenet Israel. Der står, at loven skal skrives i hjertet på alle i Israels hus, og er altså stadig en del af deuteronomismen. Det lader til, at forfatteren til salme 119 har opgivet tanken om et fælles folk.

5.2 Om visdom

Salme 119 kan ikke kun forveksles med deuteronomisme, men også med visdom, en kategori hvori den ofte placeres sammen med salme 1. Der indgår da også ordet for at lære (lamād), og jeg oversætter selv ordet *tôrāh* med belæring.⁴ Men visdommen handler om sociale forhold mellem mennesker i et bysamfund, man skal lære levereglerne for at få et lykkeligt liv. Dette ses især i Proverbia.⁵ Et særligt eksempel på visdommen er Kong Salomo (1 Kong 3). Han havde visdom (*håkmāh*). Visdommen er relevant for alle folk, og også folk fra andre folkeslag har en relativ visdom (1 Kong 5,10). Visdommen er en mere/mindre tankegang, ikke en enten/eller. Den opfatter verden, herunder naturen, som interessant, noget der skal udforskes. Den fokuserer på det fælles.

I salme 119 er jeg'et fremmed på jorden og bruger meget tid på at fokusere på det, der adskiller ham fra og er ubehageligt ved omverden.

Jeg'ets omverden er en trussel, og han er fjendtlig over for den. Der står i vers 139: "Min lidenskab fortærer mig, fordi mine fjender har glemt dine ord."

En ting, salme 119 har til fælles med deuteronomismen, er tendensen til zelotisme og det fjendtlige forhold til omverdenen. Forskellen er her, at konflikten er intern israelitisk, det er den nære omverden, der er fokus på.⁶

6. Lidenskab og reform

6.1 Om enklavisme og zelotisme

For jeg'et i salme 119 handler det ikke om mere/mindre, men om enten/eller. Enten er man rigtig Jahvedyrker eller gudløs.

Mary Douglas beskriver denne tankegang som enklave. Enklaver er grupper med en egalitær social struktur, ofte dannet af en afvigende minoritet i samfundet. Gruppen trækker stærke grænser op mod omverdenen, enten er du helt med, eller også er du ikke (Douglas 2001, 45).

⁴ Det kan diskuteres, om der her er tale om en ny visdomstradition, der inkorporerer den zelotiske enklavetankegang. Var der plads, kunne her inddrages Deut 4.

⁵ Der er her tale om den positive visdom. Man taler også om negativ visdom, hvor der reflekteres over, hvorfor det går dårligt, selvom man handler godt. (Jobs Bog og Prædikernes Bog)

⁶ Der kan dog også findes internt israelitiske konflikter i deuteronomismen, hvor der handles zelotisk, se fx Neh 13,23-25

Umiddelbart er det denne kategori, der stemmer bedst overens med salme 119. Men i salme 119 hører vi ikke om nogen gruppe, tværtimod er der fokus på det individuelle. Douglas taler også om isolater, der lever alene, de eksempler hun bruger er dog nogen, der ikke selv har valgt det til (ibid.,46). Beskriver vi i stedet isolater som en form for forsagere/eremitter, så ville det blive den individuelle parallel til enklavisme. Både isolaterne og enklaverne kan forstås som zelotiske.

I salme 119 tales der om en ung mand; i vers 100 står der: “Jeg har mere forstand end de gamle, for jeg overholder dine forordninger.” Jeg’et kunne altså meget vel være en ung zelot, der er blevet træt af, at de gamle dyrker Jahve forkert. Zelotismen kommer også til udtryk i Vers 113: “Jeg hader de vankelmodige, men jeg elsker din lov.”

Jeg vil opstille en hypotese: der har været enklaver der har samlet disse unge zeloter op!

I salme 86 omtaler jeg’et sig selv som en *hāsîd* (vers 2), hvilket på dansk kan oversættes med from. Denne salme omhandler ligesom salme 1 og 119, én from over for de mange gudløse. Jeg vil mene, at begrebet *hāsîd* også kan bruges om den unge mand i salme 119.

Reinhard Kratz nævner i *Historical & Biblical Israel*, *hāsîdîm* i forbindelse med makkabæeroprøret⁷; de var imod helleniseringen af jødedommen og var således i modsætning til de fleste partier på dette tidspunkt. De fromme tilsluttede sig makkabæerne imod seleukiderne. (Kratz 2015, 43-44).

Der har været et konkret parti, der senere fik navnet *hāsîdîm*: “They exerted significant political influence for a short while, during the Maccabean insurrection.” (ibid., 186). Men det er vanskeligt præcist at definere, hvem disse fromme var. Kratz beskriver, at der var mange forskellige grupper af fromme, og at dette blandt andet var Qumran menigheden (ibid., 187).

Således skriver Kratz om Qumran på side 157: “This group broke away from other forms of contemporary Judaism and claimed to represent the one true Israel.” Dette

⁷ 166-164 f.v.t.

viser den tidligere omtalte konflikt internt blandt israelitterne. Der var uenighed om, hvorledes man dyrkede Jahve korrekt. I samme sammenhæng nævner Kratz salme 1 og modsætningen mellem den retfærdige og den gudløse. Qumran menigheden eller noget lignende kunne vel have været en enklave, der har tiltrukket en ung mand som i salme 119.

I vers 126 siger den unge mand: “Det er tid til at gribe ind, Herre, de har brudt din lov.” Han er tydeligvis interesseret i, at der skal gøres noget ved problemet.

Det essentielle hos Kratz er, at Israel har været splittet i forskellige grupper, der har ment, at de var det sande Israel. Der har været både præsteteologi, deuteronomisme og pietisme. De er udsprunget af hinanden på forskellige tidspunkter, og der har ikke været ét stringent syn på, hvordan Jahve skulle dyrkes. Først efter makkabæeroprøret blev den nedskrevne *tôrāh* fundament for en statslig religion (ibid., 187).

6.2 Om aksial religion

Sociologen Robert Bellah beskriver, hvordan religioner kan inddeles i forskellige typer, tribal, arkaisk og aksial. I sin artikel *Religious Evolution* beskriver han blandt andet historisk religion, en tidlig form for aksial religion. De brud med det arkaiske, der her beskrives, er generelle religionshistoriske problemer. Jeg vil nu sætte salme 119 ind i Bellahs kategori historisk religion.

Den historiske religion indeholder verdensforsagelse som centralt element (Bellah 1964, 366). Her vender jeg tilbage til det tidligere omtalte proto-monastiske, der fremgår i salmen. Den forsagende livsstil opstår i aksetiden, både hos individer og i institutioner, hvor man samler sig om dette, som for eksempel det katolske munkevæsen, eller den buddhistiske sangha.

Et andet træk ved den historiske religion er synd: “But historic religion convicts man of a basic flaw far more serious than those conceived of by earlier religions.” (ibid., 366). I salme 119, vers 11 nævnes synden (*ḥātāʾ*). Den består her i at glemme Jahves ord. I andre religioner kan synden opfattes på andre måder, fx med mere fokus på handling.

Bellah nævner desuden skriften som tæt forbundet med denne religiøse udvikling (ibid., 366), hvilket vi også ser med salmen, der er skriftpoesi, og jeg'et der virker til at have memoreret en skreven tekst.

At religion spillede en stor rolle under makkabæroprøret er heller ikke unikt, Bellah nævner på side 368 flere konflikter mellem det religiøse og det verdslige, fx mellem den islamiske ulama og sultanen, eller den kristne pave og kejseren; “Religion, then, provided the ideology and social cohesion for many rebellions and reform movements in the historic civilisation.”

Salme 119 er et aksialt brud med det arkaiske. Det arkaiske finder sted i bystater, i byen er der et tempel, i templet ofres og ofrene foretages af præster. Der er fokus på det kollektive og den rituelle praksis. Det meste af GT er præget af denne tankegang. Et eksempel på et aksialt, pietistisk brud med det arkaiske er Deut 8,3, hvor der står at mennesket ikke lever af brød alene. På samme måde når rigdommen forsages i salme 119,14.

I det arkaiske er der en opdeling mellem kaos og kosmos, mellem det menneskelige samfund og de kaoskræfter, der truer det. Dette kunne for eksempel være tørke, sygdom eller krig. I GT's arkaiske tekster er der ikke fokus på adskillelsen fra andre lande, det kommer med deuteronomismen, hvor opdelingen bliver mellem fremmede og Israel. Der bliver et nationalt fokus.

I pietismen, eller den fromme inderliggørelse vi har set i salme 119, er opdelingen internt israelitisk mellem fromme og gudløse. Under de gudløse gælder også andre folkeslag, men der er ikke nogen distinktion imellem dem.

Disse brud med det gamle signalerer, at vi har at gøre med en ung salme. Spørgsmålet er, om vi kan bruge den historiske viden om makkabæroprøret og *hāsîdîm* til at datere salmen. Der er en sammenhæng, alligevel virker salmen til at være fra før, der var et samlet parti, men det behøves ikke at have været længe før.

Ud fra Bellahs teori kan vi komme med en mere sikker påstand. At den er skrevet i aksetiden efter 500 f.kr. Sandsynligvis er den en af de senere tekster, da deuteronomismen, der også er en del af det aksiale, opstod før den interne konflikt. Pietismen er en udbryder af deuteronomismen.

7. Konklusion

Salme 119 omhandler det at gå i Jahves belæring og at gøre dette på den rette måde. Jeg'et i salmen fremstår som en ung mand, der er blevet træt af de gamles måde at dyrke Jahve på. For den unge mand handler det om at have Jahves ord i sit hjerte og altid huske på det. Denne inderliggørelse og opdeling i fromme og gudløse leder tankerne hen på pietismen, en individuel og internaliserende type religiøsitet. Pietismens fromhedsøvelse og askese virker med jeg'ets fokus på meditation og koncentration som en forsagende og proto-monastisk religiøsitet.

Det monastiske er enklavistisk, det enklavistiske bliver hurtigt zelotisk. Den unge mand hader de gudløse, og det ligger ikke fjernt, at forestille sig zelotiske enklaver har samlet individer som den unge mand op. Vi kan se eksempler på dette i tiden omkring makkabæeroprøret, hvor forskellige grupper af fromme spillede en stor rolle.

Endeligt virker salme 119 som et brud, et pietistisk brud med den nationale deuteronomisme og generelt et aksialt brud med det arkaiske.

8. Litteraturliste

Bellah, Robert N.

1964 "Religious Evolution", *American Sociological Review*, Vol. 29, no. 3., 358-374

Douglas, Mary

2001 *In the Wilderness: the Doctrine of Defilement in the Book of Numbers*, Oxford University Press, Oxford

Hallbäck, Geert & Hans J. Lundager Jensen, eds

2011 *Gads Bibel Leksikon*, G.E.C Gads Forlag, København

Kempis, Thomas à

1914 *Kristi Efterfølgelse*, V. Pios Boghandel, København

Kratz, Reinhard G.

2015 *Historical and Biblical Israel*, Oxford University Press, Oxford

Studiebiblen

2015 *Studiebiblen*, Det Danske Bibelselskab, København